

15. **Сніцарчук Л. В.** Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс : моногр. / Л. Сніцарчук / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики». – Л., 2009. – 416 с.

16. **Швагуляк М.** Львів: від столиці Західноукраїнської держави до політичного центру українців Галичини (1918–1939 рр.) / М. Швагуляк // Львів: місто – суспільство – культура : зб. наук. пр. – Л. : ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – С. 469–492.

17. **Швагуляк М.** Українці і Польська держава: між конфронтацією та розумінням (кінець 1920-х – 1935 роки) / М. Швагуляк // Вісник Львів. ун-ту. Серія історична. – Вип. 38. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – С. 368–405.

Надійшла до редколегії 28.01.2013

УДК 94(477)! «1945-1990»

В. Г. Панченко

Інститут суспільних досліджень м. Дніпропетровськ

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА В ІДЕОЛОГІЇ ОУН ЗА КОРДОНОМ («ДВІЙКАРІВ») ПОВОЄННОЇ ДОБИ

Проаналізовано економічний аспект ідеології та інтелектуальної спадщини одного з напрямів повоєнного українського націоналістичного руху – Організації українських націоналістів (за кордоном).

Ключові слова: український націоналізм, ОУН(з), економіка, власність, суспільнення.

Проанализирован экономический аспект идеологии и интеллектуального наследия одного из направлений послевоенного украинского националистического движения – Организации украинских националистов (за рубежом).

Ключевые слова: украинский национализм, ОУН(з), экономика, собственность, обобществление.

The economic aspect of the ideology and intellectual heritage of one of the areas of post-war Ukrainian nationalist movement – the Organization of Ukrainian Nationalists (abroad) is analyzed in the article.

Key words: Ukrainian nationalism, OUN(a), economy, ownership, socialization.

Життя української політичної еміграції у повоєнні роки зазнало докорінних змін, обумовлених цілою низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Не минули подібні зрушення, зокрема, і націоналістичне середовище, яке ще з кінця 1930-х рр. існувало у вигляді

ді двох осередків – ОУН(б) та ОУН(м). Унаслідок внутрішніх суперечностей в рамках першого угруповання в середині 1950-х рр. постає фактично третя складова українського націоналізму – ОУН за кордоном, або ж «двійкарі». Характерно, що всі три частини колись єдиної організації протягом повоєнної доби продовжували розробляти питання стратегії і тактики боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД), а також програми розбудови майбутньої незалежної України. При цьому їхні принципи і підходи, зокрема і щодо соціально-економічного змісту УССД, відзначалися помітною відмінністю. Отже, метою даної статті якраз є аналіз економічної складової в ідеології «наймолодшої» з трьох ОУН – ОУН(з).

Економічний аспект в ідеології та інтелектуальній спадщині українських націоналістичних організацій повоєнного періоду (в т. ч. і ОУН за кордоном) досі не отримав належної уваги у фаховій літературі. Доводиться констатувати відсутність спеціальних досліджень зазначеної проблеми. Натомість можемо вказати на низку праць, де загалом розглядається ідейно-політичний розвиток націоналістичного руху на еміграції після Другої світової війни, зокрема і основні його ідеологічні засади. Це, наприклад, роботи як сучасників тих подій – діаспорних дослідників Р. Кричевського [6] і П. Мірчука [7], так і праці сучасних українських учених – Г. Касьянова [4] та А. Рибака [13].

Наприкінці Другої світової війни всередині бандерівського крила ОУН фактично сформувалися дві групи провідників з досить відмінним баченням шляхів і форм подальшої боротьби за УССД. Одна з них була представлена уповноваженими Проводу ОУН в Україні, що брали активну участь у III-му Надзвичайному Великому Зборі ОУН 1943 р., а наприкінці війни перейшли на завдання Проводу на Захід і схилилися до більш поміркованих позицій з урахуванням нових суспільно-політичних реалій повоєнної Європи (М. Лебедь, В. Охримович, М. Прокоп, Д. Ребет).

Інша група ОУН(б) складалася з провідників організації, обраних ще на попередньому краківському II-му Великому Зборі ОУН (С. Бандера, С. Ленкавський, Я. Стецько), які фактично усі воєнні роки провели в ув'язненні в німецьких концентраційних таборах. Щодо останніх досить влучно висловився діаспорний дослідник українського націоналістичного руху Р. Кричевський: «... вони хотіли повернутися до такої ОУН, якою вони її залишили в 1941 році, отже до ОУН авторитарної, з одним провідником на чолі, наділеним абсолютними повно властями, без контролю над ним його співробітників і членства... Перехід ОУН на позиції демократії вони схвалювали тільки в сенсі тактичного маневру, подиктованого особливими обставинами воєнного часу» [6, с. 19].

Протягом першого повоєнного десятиліття всередині Закордонних Частин ОУН дедалі гостріше наростали суперечності як ідейно-політичного, так і організаційного та особистісного характеру. Це питання отримало достатнє висвітлення в історичній літературі [4; 6; 7], тож ми не будемо на ньому докладно зупинятися. Зазначимо лише, що останнім акордом розколу в ЗЧ ОУН стало створення 1 лютого 1954 р. окремого проводу Закордонних Частин на чолі з т. зв. «двійкарями» – Зеноном (Зиновієм) Матлою та Львом Ребетом, а вже 25 грудня 1956 р. опозиціонери провели установчу конференцію, на якій оформили створення третього крила колись єдиної Організації Українських Націоналістів – ОУН за кордоном (ОУН(з)) [4, с. 466].

Із самого початку свого існування (а відправною точкою в історії ОУН(з) її члени вважали III-й Надзвичайний Великий Збір ОУН 1943 р.) і протягом усього повоєнного періоду головним програмним документом «двійкарів» залишалася програма, затверджена того ж таки 1943 р., разом з уточненнями і доповненнями, прийнятими III Конференцією ЗЧ ОУН влітку 1950 р. Про таку ідеологічну послідовність і відданість настановам 1943 р. свідчить і той факт, що протягом другої половини ХХ ст. «двійкарі» не скликали Великі Збори і не приймали нових редакцій програми, як це робили інші представники націоналістичного табору – ОУН(б) та ОУН(м), обмежуючись проведенням Делегатських конференцій ОУН(з).

Порівняно з бандерівцями та мельниківцями «двійкарі» становили невелику за кількістю групу політично активних представників української еміграції. Однак в інтелектуальному плані це було досить помітне середовище, про що свідчать вагомі здобутки ОУН(з) у виданні таких популярних серед еміграційного загалу часописів як «Український Самостійник» та «Сучасність», причому останній незбідствано вважається «найцікавішим в інтелектуальному відношенні суспільно-політичним і літературно-художнім та науково-популярним виданням української діаспори» [4, с. 467]. У практичній же площині своєї діяльності «двійкарі» виступали з націонал-демократичних позицій, виконуючи роль політичного крила Закордонного Представництва УГВР, а з 1967 р. увійшли до складу Української Національної Ради (УНРади) – загальноеміграційного представницького органу Державного Центру УНР в екзилі. Серед провідних діячів ОУН за кордоном повоєнного періоду варто назвати самих ініціаторів заснування цієї організації – З. Матлу (очолював «двійкарів» протягом 1954–1956 рр.) та Л. Ребета (голова Політради ОУН(з) у 1956–1957 рр.), а також Р. Ільницького та Б. Кордюка (керували Проводом протягом 1957–1979 рр.), Д. Ребет (1979–1991), А. Камінського (очолив організацію в 1991 р.).

Як уже зазначалося вище, головним ідеологічним документом ОУН(з) продовжувала залишатися Програма ОУН зразка 1943 р. Разом з тим, протягом повоєнних десятиліть «двійкарі» розвинули положення цієї програми в бік подальшої демократизації. Зокрема, у своїй доповіді під час II Делегатської конференції ОУН за кордоном (осінь 1958 р.) одна з очільників організації Д. Ребет наголошувала: «Практичне дбання за одиницю і піднесення цілого ряду вимог для її щоденного життєвого добра містять у собі нерозлучно і самозрозуміло і інтерес нації як цілоти, а разом з тим і національної держави. Але незалежно від цього підкреслюється значення людини, що є вартістю в собі... На такому розумінні людини побудовано в протигагу до всіх тоталітарних систем, а передусім до большевицької системи, весь демократизм нашої програми» [12, с. 6]. Зазначена позиція отримала обґрунтований розвиток у доповіді на IV крайовій конференції «двійкарів» у Великій Британії А. Камінського під красномовною назвою «Політична і соціальна демократія в нашій програмі» [2].

Ще більш відкрито відзначено еволюцію ідеологічної платформи ОУН за кордоном у статті Р. Борковського, що була підготовлена за підсумками роботи V-ї Делегатської Конференції «двійкарів» у Нью-Йорку (листопад 1972 р.): «Що ж дійсно сталося в ОУН на ідеологічному відтинку? Попросту прийшла зміна ідеологічного змісту, точніше заступлення деяких ідеологічних елементів іншими. Напряму зміни можна коротко визначити: перехід від тоталітарного до демократичного націоналізму, демократизацію ідеології» [1, с. 17]. Таким чином, ОУН(з) протягом 1960–1970-х рр. остаточно перейшла на демократичні засади в розумінні основних суспільно-політичних аспектів своєї діяльності та розбудови майбутньої незалежної Української держави, залишаючи провідну роль національного чинника як об'єднувального елементу суспільно-духовного і культурного життя українського народу.

«Двійкарі» уважно стежили за перебігом суспільно-політичних процесів у Радянській Україні, надаючи активної моральної підтримки руху «шістдесятників» – на сторінках видань ОУН(з) зазначене явище отримало назву «українського демократичного руху». При цьому у постановках згаданої вище V-ї Делегатської Конференції 1972 р. уточнювалося, що українські радянські дисиденти виступали не за створення УССД, а лише прагнули реформування СРСР та Радянської України на ліберально-демократичних засадах [9, с. 6–7].

Завершуючи огляд розвитку ОУН(з) у другій половині минулого століття, необхідно відзначити, що з отриманням Україною незалежності «двійкарі» залишилися вірними назві своєї організації – «за кордоном» – і, на відміну від бандерівців та мельниківців, відмовилися від перенесення своїх структур з еміграції на власне українські тере-

ни. Винятком стала хіба що зміна місця розташування редакції журналу «Сучасність» з Мюнхена на Київ у 1992 р.

Як уже зазначалося вище, ідейно-політичний родовід ОУН за кордоном вела фактично від III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН 1943 р. Сформувавши свою власну організацію в середині 1950-х рр., «двійкарі» й надалі продовжували сприймати в якості ідеологічного підґрунтя Програму ОУН 1943 р. з уточненнями і доповненнями, прийнятими III-ю Конференцією Проводу ОУН в Україні влітку 1950 р. Таким чином, попри наявність серйозних ідейно-політичних розбіжностей у прихильників З. Матли та Л. Ребета з бандерівським крилом Закордонних Частин ОУН, принаймні до 1956 р. обидві зазначені сторони, як це дивно не виглядає, знаходилися фактично на спільній ідеологічній платформі.

Враховуючи той факт, що свій наступний Великий Збір ОУН(б) провела лише 1968 р., а також те, що представників ОУН(з) цілком влаштовувала Програма 1943 р. з її демократичним ухилом, то зазначена спільність щодо головного програмового документа продовжувала мати місце і після остаточного роз'єднання двох осередків у середині 1950-х рр. Зокрема, у Програмових постановках III Великого Збору серпня 1943 р. економічний блок майже не представлений і складається фактично з декількох лаконічних тез:

1) знищення більшовицької та німецької експлуатаційної кріпосницької системи в організації селянського господарства. Оскільки земля є власністю народу, український уряд не буде нав'язувати селянам жодні форми землекористування. При цьому передбачалася безкоштовна передача селянам західноукраїнських областей земельних володінь поміщиків, монастирів і церков;

2) переведення підприємств важкої промисловості у національно-державну власність, натомість підприємства легкої промисловості мали перейти до розряду загальнокооперативної форми власності. Крім того, передбачалася участь робітників у керівництві фабриками та заводами шляхом участі у діяльності відповідних професійних спілок;

3) стимулювання дрібного підприємництва шляхом надання права вільного заняття ремеслами як в індивідуальному порядку, так і в межах добровільних об'єднань ремісників у великих майстернях, а також вільного розпорядження отриманими прибутками [10, с. 15–16].

У вересні 1949 р. опозиційно налаштоване до Бандери крило ЗЧ ОУН (майбутні «двійкарі») провело нараду, на якій були підтверджені програмові засади III-го Великого Збору 1943 р., а також розроблені доповнення і уточнення до окремих положень деяких програмних постанов. Уже в червні 1950 р. III Конференція ОУН в Україні при-

йняла ці поправки до Програми організації, саме в такому уточненому варіанті вона була надрукована 1955 р. у збірці офіційних матеріалів під назвою «ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 років».

Досить показово, що уточнення і доповнення Програми значною мірою торкалися саме економічної її складової, на яку в умовах складної військово-політичної ситуації 1943 р. було звернено відносно мало уваги. Зокрема, більш конкретизованого вигляду набуло пропонуване вирішення земельного питання у майбутній незалежній Україні: ЗЧ ОУН виступали «за безоплатну передачу землі селянам у власність в розмірах трудових господарств, за визначення законом нижчої і верхньої межі для цих господарств, за заборону торгівлі і спекуляції землею» [11, с. 108–109]. Крім того, вказувалося, що держава надасть селянам право на господарсько-кооперативні, спілкові та інші форми господарювання в залежності від їхнього бажання. При цьому природні ресурси і надра мали перебувати у національно-державній або ж громадській власності, велика промисловість і транспорт – виключно у державній, а дрібна промисловість – у кооперативно-громадській власності.

Поправки 1950 р. містили також розширений пункт щодо фінансово-торговельного сектора: «За національно-державну організацію банкової системи і великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю» [11, с. 110]. У цілому ж, попри підвищену увагу до питання власності у сфері економічних відносин майбутньої Української держави, навіть у такій уточненій редакції Програми ОУН від 1950 р. економічна проблематика посідала значно менше місця у порівнянні з традиційними питаннями ідейно-політичної боротьби за УССД.

Далі зосередимо свою увагу на подальшому розвитку економічної проблематики власне вже в середовищі «двійкарів» після оформлення їх у вигляді окремої політичної організації – ОУН(з). Причому особливістю джерельної бази в даному випадку є фактична відсутність повноцінних програмових документів, в яких би висвітлювався економічний блок питань, адже «двійкарі» не проводили масштабних за обсягом Великих Зборів на кшталт ОУН(б) та ОУН(м), обмежуючись періодичним скликанням Делегатських Конференцій, під час роботи виголошувалися доповіді з ідейно-політичної проблематики та приймалися резолюції стосовно поточного розвитку подій.

Натомість основним і найбільш репрезентативним джерелом слугує цілий комплекс публіцистичних праць провідних діячів ОУН(з), які в другій половині 1950-х рр. згуртувалися в потужний інтелектуальний осередок навколо мюнхенського часопису «Український Самостійник», що з 1950 р. почав виходити як офіційний орган ЗЧ ОУН,

а після розколу перетворився у напівофіційне видання ОУН(з). У редакції журналу працювали (або були наближені до неї) такі талановиті публіцисти і, разом з тим, відомі серед еміграційного загалу постаті, як Л. і Д. Ребеті, В. Маркусь, Б. Кордюк, А. Камінський та ін. Згодом, у 1970-ті рр. «Український Самостійник» було приєднано до іншого відомого в діаспорі часопису «Сучасність», який теж було засновано «двійкарями».

Отже, на сторінках «Українського Самостійника» протягом 1950-х – початку 1970-х рр. з'явилася ціла низка матеріалів публіцистичного, а нерідко й дискусійного характеру, присвячена різним аспектам розвитку ідеології ОУН(з) і, зокрема, економічній проблематиці. Їх аналіз дає можливість скласти відносно повне уявлення про бачення «двійкарями» економічного устрою майбутньої Української держави.

Напівофіційний погляд на політичний та соціально-економічний лад незалежної України являє собою доповідь «Українська Держава в дусі програми ОУН» на II-й Делегатській Конференції ОУН(з) дружини другого голови Політради організації Д. Ребет, вміщена у ч. 10 за 1958 р. «Українського Самостійника». Наголошуючи на беззаперечній домінанті «суверенної національної ідеї» та демократизму в ідеології закордонної ОУН, авторка підкреслює значення в майбутній Україні кожної окремо взятої людини, яка є «вартістю в собі». Щодо соціально-економічного виміру буття будь-якого громадянина УССД висуваються такі тези: захист від утисків та нерівноправ'я, соціально-економічне забезпечення людини, її вільне право брати участь у вирішенні господарських справ країни.

Далі ж Дарія Ребет конкретизує позицію ОУН(з) в економічній сфері: «Є відомими основні засади нашої програми, що відкидає і господарський лібералізм, і державний капіталізм і – відповідно до державного та продукційного значення окремих галузей господарства і йдучи по лінії спільних інтересів усього народу – старатиметься своєю соціально-економічною системою поєднати різні типи права власності: державної, громадсько-кооперативної та трудово-приватної» [12, с. 7]. У цілому ж, на переконавання авторки доповіді, суспільне життя в майбутній Україні повинно вибудовуватися на принципах національної солідарності, соціальної справедливості та рівноваги інтересів окремих людей і прошарків суспільства.

Характерно також, що наприкінці свого виступу Д. Ребет визнає програму «двійкарів» такою, що не є остаточно завершеною і може змінюватися та коригуватися відповідно до нових реалій часу (можемо порівняти тут динамічний підхід закордонної ОУН з відомим консерватизмом бандерівської організації щодо власної програми).

Розмірковуваннями щодо політичної та соціальної демократії в програмі ОУН(з) поділився з читачами «Українського самостійника»

ще один провідний діяч та ідеолог «двійкарів» – Анатоль Камінський. У його статтях за 1959 і 1960 рр. наголошується на ролі закордонної ОУН як відповідника «краєвої» ОУН, ідеологічним стрижнем для якої залишаються постанови III-го Великого Збору 1943 р., що «належно збалансували елементи національно-політичного та соціально-економічного порядку – так, що можна говорити тут про щасливу синтезу політичної і соціальної демократії» [2, с. 10]. Разом з тим, А. Камінський закликає не зупинятися на розроблених III-м Великим Збором принципах, адже існує потреба у подальшому поглибленні і опрацюванні програмного змісту власної ідеології, зокрема через те, що у закордонного українства є доступ до «джерел модерної політичної, соціально-економічної та правничої думки на Заході», досягнення якої необхідно використовувати для збагачення власної ідеологічної платформи.

Камінський обґрунтовує і розвиває тезу про соціальну демократію як один з базових принципів у програмі ОУН(з): «Основою її [соціальної демократії. – *В. П.*] є здоровий уклад і взаємостосунок між державною, кооперативною і приватною власністю, з одного боку, і визначення поступової соціальної політики, з другого. Власне, ці два елементи і складаються на поняття соціальної демократії в нашій програмі» [2, с. 16]. Продовжуючи розвивати тезу щодо різновидів права власності, закладених у постановках III-го Великого Збору ОУН, автор публікації доходить висновку, що в земельній сфері переважає приватна власність, натомість у промисловості та торгівлі домінує державна власність та, меншою мірою, муніципальна і кооперативна. При цьому він зазначає, що в загальній системі власності в країні має відбуватися перетинання і взаємодія різних її форм – як в горизонтальному плані (по лінії самих галузей народного господарства), так і вертикально – в межах окремих секторів економіки. На думку А. Камінського, «якраз у цьому полягає принцип подвійного балансування різних соціо-економічних факторів державного життя, яке стоїть на сторожі справедливого соціального ладу і полягає у вирівнюванні економічних інтересів одиниці і держави» [2, с. 17].

Натомість фінансова політика, як ще один елемент соціальної демократії, за зізнанням самого автора статті, є найменш опрацьованою в програмі ОУН(з). Тож Камінський закликає своїх колег-«двійкарів» пильно вивчати здобутки західних країн у галузі управління фінансовою системою, інфляцією та дефляцією, торговельним балансом тощо. На його переконання, це тим більше потрібно, адже «нині ми маємо змогу тут, на Заході спостерігати щораз сильніший вплив держави на господарське життя країни, і немає сумніву, що багато дечого із західних бюджетових, монетарних і фінансово-організаційних надбань нам у майбутньому припадуться» [2, с. 18].

Дещо схожою за змістовним наповненням до проаналізованої вище статті є ще одна публікація А. Камінського, оформлена на базі його доповіді в травні 1960 р. в Детройті (США) на публічному засіданні Однодумців ОУН(з). У ній також йдеться про соціальну демократію як надбудову політичної демократії, розглядаються форми власності, присутні у програмі «двійкарів», аналізується соціальна політика тощо. Однак найбільш цікавою і новою тезою Анатолія Камінського тут виступає положення про «усуспільнення власності», тобто реалізацію принципу суспільної відповідальності як співелементу власності. У руслі цього автор наголошує: «Момент усуспільнення має стосуватися не тільки приватної власності, але й державної і муніципальної, при яких мусить існувати відповідна контроля їх з боку громадянина» [3, с. 6].

У цілому ж, А. Камінський засвідчує нерозробленість і неопрацьованість категорії «усуспільнення власності» в програмі ОУН(з), причому до виправлення цієї ідеологічної прогалини він долучився сам – у 1970-ті рр. з'являється його праця під назвою «Справжнє усуспільнення як програмова альтернатива». У ній автор, зокрема через застосування функціонального підходу, намагається вивести визначення цієї категорії: усуспільнення веде до деконцентрації власності у вигляді встановлення різних її форм (державна, кооперативна, муніципальна та приватна); створення передумов для вільної ініціативи власників в економічному житті. Тож для Камінського «власність є усуспільнена в тому сенсі, що вона передусім мусить виконувати суспільну функцію на користь усієї спільноти за дорученням і під контролем суспільства» [14, с. 184]. Більше того, усуспільнена приватна власність має гарантувати особисту матеріальну незалежність громадянина від держави. Натомість якщо мова йде про муніципальну і кооперативну власність, то вони подвійно контролюються: з одного боку, загальними нормами, встановленими законодавчим органом, а з іншого – органами місцевого самоврядування.

За А. Камінським, державною усуспільненою власністю мають бути передусім важка промисловість, природні ресурси, великі і середні банки, велика торгівля. У свою чергу, такі галузі, як легка промисловість, середня і дрібна торгівля, невеликі банки та сфера обслуговування повинні відноситися до муніципальної, кооперативної та приватної власності. Щодо ситуації в сільському господарстві, то найімовірніші три форми власності – приватна, кооперативна та державна. Однак остаточне рішення відносно цього питання автор статті покладає на саме селянство – через установчі збори та селянські з'їзди на місцях. Камінський припускає, що більшість селян цілком природно оберуть приватну форму власності, однак можуть бути і ті, хто забажає залишитися в кооперативних об'єднаннях, або ж пра-

цівниками державних сільськогосподарських підприємств. Причому останні якраз увійдуть у категорію державної усуспільненої власності. У кооперативних же аграрних об'єднаннях питання власності будуть визначатися законодавчим органом, а їх внутрішня організація – власними принципами самоврядування.

Підсумовуючи вищевведені думки, А. Камінський переконує, що «різномірність форм власності в усуспільненому укладі це не що інше, як економічний плюралізм, який має запевнити певний баланс економічних і суспільних сил у народі, забезпечити економічну свободу і добробут громадян» [14, с. 187–188]. Разом з тим, основне питання тут полягає не в самому різноманітті форм власності, а скоріше в тому, як керувати тими формами власності, тобто як і з кого формувати керівні органи, який має бути над ними контроль і т.д.? У випадку державної власності діяч ОУН(з) пропонує паритетну участь службовців і недержавних працівників в управлінні підприємствами, нагляд спеціальних комісій парламенту або органів місцевого самоврядування, контроль профспілок і, передусім, саме законодавство, яке б позбавило державу виключного володіння своєю власністю. Подібний підхід у Камінського присутній також і щодо кооперативної та приватної форм власності з кооперативною власністю, про що вже була мова, як і з приватною. Отже, він наголошує на необхідності запровадження не тільки формального, але і функціонального плюралізму в економічній структурі майбутньої Української держави. Такий плюралізм є паралельним явищем до політичного плюралізму, тому у своєму органічному поєднанні вони створюють основи політичної й економічної демократії.

Резюмуючи свої міркування, наприкінці статті автор зазначає, що у своєму баченні перспектив усуспільнення він виходить з наявної на той час в Радянській Україні ситуації та її повністю одержавленої економіки. У зв'язку з цим, А. Камінський задається логічним питанням – чи можливе (і, якщо так, то наскільки?) здійснення усуспільнення в існуючій дійсності і за яких умов, тут же даючи на нього відповідь: «Враховуючи те, що йдеться тут про повну перебудову як політичного, так і економічного ладу, є ясним, що усуспільнення в СРСР є можливе лише за умов довершення такої «мирної революції», початок якої ми бачили у «Празькій весні 1968». Завершена подібна еволюція (яка виходить далеко поза рамки половинчастих реформ і коректур радянської системи) є в стані таке здійснити. Поза нею всяка інша можливість міститься у революційних змінах» [14, с. 188–189]. Як бачимо, своїми глибокими і оригінальними інтелектуальними пошуками А. Камінський суттєво збагатив ідеологічне підґрунтя ОУН(з) – у першу чергу, його соціально-економічну складову. На додаток варто зазначити, що цей яскравий представник середови-

ща «двійкарів» і надалі залишився провідним ідеологом ОУН(з), очоливши згодом Політраду даної організації (з 1991 р. і донині).

Питання власності розглядаються також, хоч і в іншому аспекті, у розлогій статті ще одного дописувача та фактично голови редколегії «Українського Самостійника» – Бориса Кордюка. У своїх «Міркуваннях на тему власності і власників» (чч. 10 та 11 за 1965 р.) він висвітлює зазначену проблему в загальнотеоретичній площині, подаючи власне розуміння сутності такого явища як власність в цілому і, зокрема, приватна власність – вона є «чимось згори даним людській природі, на протязі всієї історії постійно підкріплюваним та консолідованим; приватна власність становить інституцію, яка зберігає та закріплює людську гідність і уможливорює свободолюбний, соціальний та господарський лад... розбуджує особисту ініціативу, посилює почуття особистої відповідальності і дає господарське забезпечення для одиниці та її родини» [5, ч. 10, с. 4]. Саме з такої позиції Б. Кордюк критикує заперечення власності в марксизмі та деяких соціально-філософських доктринах.

Аналізуючи соціально-економічний розвиток різних країн світу, як слабо- так і високорозвинених, капіталістичних і соціалістичних, редактор «Українського Самостійника» доходить висновку, що ідеальної економічної системи не існує і не може існувати в принципі. Разом з тим, він наголошує на тому, потрібно прагнути до певного теоретично встановленого «оптimumу» в зазначеній сфері життя людства. Для Б. Кордюка такий оптимум на практиці означає дати кожному рівні шанси і забезпечити кожному рівний старт, при якому більший свободі і рівних правах. Звертаючися до досвіду існування радянської системи, автор статті підкреслює, що в СРСР власність так і не була усунена з життя суспільства – її ліквідували у виробників матеріальних благ, однак завжди залишалася порівняно невелика група людей, що розпоряджаються будинками, дачами, значними сумами грошей, коштовними речами тощо. У той час як на Заході «пробивається щораз виразніше тенденція розподіляти, так би мовити, розпорозувати приватну власність на засоби продукції і на широкі кола людності» [5, ч. 11, с. 22].

У зазначеному вище руслі Б. Кордюк, зокрема, позитивно оцінює т. зв. «косигінські реформи» в СРСР, початок яким було покладено незадовго до виходу на сторінках часопису ОУН(з) цитованої нами статті. Однією з вагомих причин такої зміни політики радянського режиму в соціально-економічній сфері він вважає «потрясаюче» відкриття: «Після десятків років по той бік залізної завіси «відкрито» нарешті консумента [споживача. – В. П.], людину з її поточними потребами, прагненнями і уподобаннями» [5, ч. 11, с. 22]. І саме це «відкриття», на переконання Б. Кордюка, є запорукою того, що якби

цього можливо не хотіло керівництво Радянського Союзу, але повернення до «абстрактних, ідеологічно визначених господарських плянувань» вже ніколи не буде, оскільки вони суперечать природним законам розвитку економіки.

Головне питання щодо окресленої ситуації в СРСР для автора статті полягає у тому, наскільки далеко піде у своїх поступках суспільству кремлівське керівництво? У зв'язку з цим, він передбачає появу в певний момент гострої дилеми для радянських можновладців – або згорнути започатковані реформи і скувати їх централізованими адміністративними засобами, або остаточно стати на шлях лібералізації. За першої ситуації Б. Кордюк очікує на безуспішну в тривалій перспективі «чорну реакцію», за другого варіанта – нормальний еволюційний розвиток радянської економіки та соціальної сфери. Як відомо, подальший розвиток подій продемонстрував, який саме шлях згодом обрав радянський режим.

Ще однією цікавою, з точки зору об'єкта нашого дослідження, публікацією на сторінках «Українського Самостійника» є стаття М. Сулими, присвячена економічному націоналізму (ч. 10 за 1968 р.). У ній автор висвітлює появу та становлення даної концепції в економічній думці XIX ст. (інтелектуальна спадщина Ф. Ліста), розглядає поширення економічного націоналізму в різних регіонах світу протягом повоєнних десятиліть, описує його прояви в економічній практиці, намагається з'ясувати співвідношення політичного та економічного націоналізму. Отже, М. Сулима відзначає популярність економічного націоналізму серед новоутворених (переважно постколоніальних) держав, які прагнуть за всяку ціну забезпечити свою економічну незалежність та прискорити зростання економіки шляхом індустріалізації та планування в господарській сфері. При цьому автор статті наводить низку особливостей економічної політики, характерної для нових країн, які він ілюструє прикладами з повоєнної економічної практики таких країн, як Індія, Ізраїль, Канада, Мексика та ін.:

- 1) збільшення прав власності представників даної нації;
- 2) перевага продуцентів (виробників) над консументами (споживачами);
- 3) збільшення ролі держави та її контролюючих функцій в економіці;
- 4) налагодження власного виробництва продукції, яка раніше імпортувалася;
- 5) розподіл національного продукту пересувається від робітничого класу на користь середнього класу;
- 6) застосування митних бар'єрів з метою стимулювання національної промисловості;
- 7) заміна чужої бюрократії на свою – національну [15, с. 9–10].

Разом з тим, М. Сулима відзначає і об'єктивно стимулюючу, на його думку, роль економічної допомоги високорозвинених країн Заходу у зростанні економічного націоналізму в нещодавно посталих державах. Аргументує він цю тезу тим, що подібна допомога (надання грошових позик та різного роду радників) за великим рахунком є нічим іншим як новою формою колоніалізму і має на меті взяти під контроль господарство слабозвинених країн, що цілком природно викликає в останніх спротив і прагнення стати економічно незалежними. При цьому намагання досягти всебічної самостійності інколи виливається у застосування методів і засобів, що суперечать засадам економіки (розбудова промисловості за рахунок занедбання сільського господарства, невиправдано високі витрати на оборонну сферу тощо).

Не обійшов своєю увагою автор у статті і повоєнну економічну політику Радянського Союзу, в якій він вбачає присутність явних ознак націоналізму: «Можна сміливо сказати, що гасло російських більшовиків повторюване аж до зануди, що СРСР пережене капіталістичні країни, є по суті дуже націоналістичним гаслом. Зрештою, не хто інший, а саме більшовики проводять у житті скрайній господарський націоналізм і тим, що намагаються запрягти господарства всіх своїх сателітів на скріплення СРСР, з метою розбудувати його імперіяльне становище в світі» [15, с. 16]. Тож підсумовуючи свої міркування, М. Сулима відзначає активне розповсюдження практики економічного націоналізму у найрізноманітніших країнах світу – різних за рівнем соціально-економічного розвитку, за пануючими ідеологічними конструкціями, відмінних за статусом і впливовістю на міжнародній арені.

Загалом же, знайомство з інтелектуальними напрацюваннями представників ОУН(з) в площині соціально-економічної проблематики, хоч вони переважно і не носять офіційно-програмового характеру, дозволяє стверджувати про досить високий (особливо порівняно з іншими двома націоналістичними осередками) рівень розробленості ідеологічної платформи «двійкарів», зокрема у тій царині, яка безпосередньо відноситься до об'єкта нашої дослідницької уваги.

Серед основних положень економічної платформи ОУН за кордоном – зруйнування радянської тоталітарної економічної системи з її колгоспним рабством; запровадження різноманітних форм власності (державна, громадська (тотожні назви – муніципальна, самоуправна), кооперативна та приватна); державна власність на природні багатства, важку промисловість та стратегічні підприємства; створення потужного середнього класу (дрібні власники у сільському господарстві та дрібні підприємці); заохочення приватної ініціативи та підприємливості у громадян тощо. Також достатньо глибоке і творче осмис-

лення в працях провідних діячів закордонної ОУН отримали питання власності, економічного плюралізму, соціальної демократії, економічної практики націоналізму. Помітною особливістю «двійкарів» також можна назвати їхній підхід до своєї ідеологічної платформи не як до застиглої і законсервованого авторитетом її попередніх розробників канонічного творіння, а як до цілком придатної до змін і коригувань відповідно новим реаліям та викликам часу категорії.

Бібліографічні посилання

1. **Борковський Р.** Програма ОУНз / Р. Борковський // Український самостійник. – 1973. – Ч. 6. – С. 12–19.
2. **Камінський А.** Політична і соціальна демократія в нашій програмі / А. Камінський // Український самостійник. – 1959. – Ч. 12. – С. 9–18.
3. **Камінський А.** Соціальна програма нашого руху / А. Камінський // Український самостійник. – 1960. – Ч. 7–8. – С. 3–8.
4. **Касьянов Г. В.** Ідеологія Організації Українських Націоналістів / Г. В. Касьянов // Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / НАН України; Інститут історії України; С. В. Кульчицький (відп. ред.). – К. : Наук. думка, 2005. – С. 445–478.
5. **Кордюк Б.** Міркування на тему власності і власників / Б. Кордюк // Український самостійник. – 1965. – Ч. 10. – С. 3–8; Ч. 11. – С. 20–26.
6. **Кричевський Р.** ОУН в Україні, ОУНз і ЗЧ ОУН. Причинок до історії українського націоналістичного руху / Р. Кричевський. – Ч. I. ЗЧ ОУН. – Нью-Йорк; Торонто, 1962. – 116 с.
7. **Мірчук П.** Революційний змаг за УССД. Т. 2 : Хто такі «бандерівці», «мельниківці», «двійкарі» / П. Мірчук. – Нью-Йорк; Торонто; Лондон, 1987. – 280 с.
8. Погляди ОУН (з) і ОУН (м) на актуальні завдання української політики // Український самостійник. – 1970. – Ч. 7–8. – С. 2–12.
9. Постанови до сучасного моменту. V Делегатська Конференція ОУНз // Український самостійник. – 1973. – Ч. 2. – С. 2–17.
10. Постанови Третього Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21–25 серпня 1943 р. – Б. м., 1943. – 23 с.
11. Про уточнення і доповнення до Програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів (червень 1950 р.) // ОУН в світлі постанов Великих зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр. – Б. м., 1955. – С. 103–121.
12. **Ребет Д.** Українська Держава в дусі програми ОУН (доповідь) / Д. Ребет // Український самостійник. – 1958. – Ч. 10. – С. 3–8.
13. **Рибак А.** Українська держава у планах ОУН (1939-й – 1950-ті роки). (Історико-політологічний аналіз): моногр. / А. Рибак. – Острогор : Острозька академія, 2007. – 224 с.
14. Справжнє усупільнення як програмова альтернатива // Камінський А. До перспектив нашої політики. – Б. м. : Сучасність, 1977. – С. 178–189.
15. **Сулима М.** Економічний націоналізм / М. Сулима // Український самостійник. – 1968. – Ч. 10. – С. 9–16.

Надійшла до редколегії 18.11.2012